

27 Afstemming (13) Het model van de slimme ziel (Smart Soul)

Harrie Regtering¹
25042023

In het proefschrift van het leven staat de eindafrekening van de afstemmingen. Afstemming lukt nooit volledig. Levert altijd optel- en aftrekposten op voor jezelf en anderen. Het gebeurt dat de som uit meer mislukte dan gelukte afstemmingen bestaat. Of juist het tegendeel. Afstemming bepaalt mede voor wie het leven voortdurend in de zon ligt of bij wie het alsmaar niet wil lukken.

Dat geldt ook voor Jheronimus Bosch of Bert Hellinger, Michel de Montaigne, Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Maurice Ravel of Jan Rot. Of voor hun vrouwelijke evenknieën vanaf Antigone, Hildegard van Bingen, Emily Brontë, Virginia Woolf, Emma Goldman, Hannah Arendt tot Susan Sontag. Elk van hen kan voor ons een persona (een 'ster') zijn². Kan deel uit maken van het 'uiterlijk van het innerlijk' dat je door je milieu, sociale omgeving en je ontwikkeling mee krijgt (Verhaeghe, 2022, 23, 39).

Een gevoelige ziel ('un coeur intelligent') stemt zich af door middel van beschikbare symbolen en betekeniskaders (van kruis tot gele trui, van Stradivarius tot Gibson, van wiskundige formules tot I Tjing). Of afstemmingen lukken of mislukken hangt mede af van het model van de slimme ziel ('smart soul') – of de ijsschots, bergtop, het stuk van de taart, ego, de identiteit, constellatie, structurering, het content plan. 'Model' omdat het een bepaald perspectief geeft op wat werkelijk is, hoe je dat 'vat' en hoe dat jou faciliteert als dit individu in deze sociale omgeving. Het is een relationeel perspectief.

Deze aflevering schetst met behulp van filosofie en sociologie een model van de slimme ziel. Het blijft weg van de psychologie. Aristoteles levert het filosofisch zielsbegrip als vorm van (menselijk) leven³. Aan Parsons wordt de functie van het 'Latency-system' ontleend: laadpaal van interne motivatie. Zonder dat valt het systeem van maatschappelijke waarden, institutionele regels en motivatie uit elkaar⁴.

Afstemmen gebeurt op het pad van het leven, waarop je als sterveling gelukkig niet beseft dat je slechts twee stappen verwijderd bent van de dood. Wie gedwongen overstapt naar het pad der stervenden heeft de godganselijke dag het besef al dichterbij voltooiing van het proefschrift van het leven te zijn. Hij of zij en het hele systeem erom heen verandert daardoor. Een met tijd woekerende vrouw neemt ineens tijd voor orde in plaats van rommel maken. Je merkt hoe diep die verandering gaat aan het ritme: niet langer de polsslag maar de kanker cel, een andere ziekte of de ouderdom bepaalt dat. De bougie vonkt niet meer zoals vroeger. Je ritme van leven kwijt zijn is een gruwel. Het ziek geworden lichaam kan niet meer hardlopen, maakt geen gelukshormonen meer aan. Daar begint het ritmeverlies en het lijden. Dat belemmert het kunnen scheppen. 'Tot het laatste moment leven' is een foute gedachte, dat houdt al eerder op. Daardoor kan de laatste stap naar het pad der doden verlossend zijn. Op dat pad loopt al iedereen die jou gekend heeft rond. Hoe ouder je zelf bent, hoe meer dat er zijn. Zo gaat dat.

Zit dat besef over die twee stappen en alles wat dat kan impliceren in je model? Wat zit er eigenlijk in je model, behalve een blokje lichaam dat wel of geen gelukshormonen aanmaakt? Dat wat dan ook met het lichaam doet: van pianospelen tot in de tuin werken, van pottenbakken tot yoga. Duidelijk is het lichaam voor iedereen de eerste in het model aanwezige vorm. Het antwoord op de vraag wat er in je model zit weet iedereen zelf wel, al is het meeste impliciet. Iedereen werkt er onophoudelijk mee en aan. Je bent, in metseltermen, je eigen 'stelleur': degene die de profielen maakt waarbinnen je metselt.

¹ regte061@planet.nl; www.watknietbegrijp dit is een aangepaste versie dd. 02082023. Zie ook aflevering (14) met vier gewaardeerde aanvullingen.

² Een vertaling van een stuk uit Adorno's *Ästhetische Theorie* over mimesis en rationaliteit werd voor mij tijdens mijn studie een 'persona' voor het leven.

³ Zie daarvoor hoofdstuk 26 Ervaring en zo verder deel 2 (p. 6 e.v.). In deze aflevering komt veel terug van wat eerder in hoofdstuk 23 Zola, of over taal en hoofdstuk 26 Ervaring en zo verder is uitgezocht.

⁴ Enige uitleg daarvan is nodig en staat in een bijlage. Verder plot ik dit alleen maar in het model. Uitwerking in aflevering (17)

Het belang van het model

Vanaf je geboorte in een bepaalde tijd en sociale omgeving heb je een oriëntering, een ‘antenne’ (‘sense of life’⁵) en wellicht een positie ‘later als je groot bent’ op het oog. Een bestemming waar je in gelooft: journalist, advocaat, arts, topsporter. Je hebt al een paar punten, het model helpt je de lijnen ertussen te trekken. Wat zit daar in?

Eerst maar eens de taal in het model. Die leert je onderscheidingen te maken. Zo leert taal het verschil tussen waarheid en leugen, tussen algemeen en eigen belang⁶, tussen liefde en haat, tussen mannen en vrouwen, tussen mensen en dieren. Die onderscheidingen zijn je eerste zekerheden. Die kunnen en zullen ook als eersten ondergraven worden in een systeem-, een professionele of een persoonlijke crisis. Kijk maar naar het ‘framen’ in polariserende debatten. Door onderscheidingen kun je kennis en informatie om zetten in beslissingen. Het onderscheid mens-dier en informatie over de bio-industrie kan je doen besluiten vegetariër te worden. Door ervaring leer je onderscheidingen steeds beter te gebruiken. De journalist, advocaat, arts, topsporter heeft naast algemene een heel specifiek web van onderscheidingen bij zich. Een discours waarin die zich met meer of minder gemak beweegt.

Hoe je naar (de structuur van) taal en het specifieke web van onderscheidingen kijkt is filosofisch interessant. Zijn onderscheidingen woorden die losjes op de tong kunnen liggen en door je hoofd kunnen gaan. Of juist niet? Is er alleen van ‘gebruik’ sprake als onderscheidingen juist niet losjes op je tong liggen? Ik denk het eerste. Als de waarheid spreken om een rood ding gaat dat voor me ligt is de uitspraak gemakkelijk te beoordelen. Als het om de kwestie Omtzigt (‘functie elders’) gaat, wordt het moeilijk door alle factoren die door de een wel en door de ander niet relevant gevonden worden. Zo verwijst het taalgebruik direct naar wat er op de niveaus van maatschappelijke waarden, institutionele regels en interne motivatie gebeurt.

De analytische filosofie beschouwt het losjes op de tong liggen van woorden als een ontkoppeling van het gebruik van taal (‘zoals dat is’, ‘zoals we dat nou eenmaal doen’). Die ontkoppeling brengt volgens die benadering filosofie maar ook andere taalgebruikers in een impasse. Ze leidt tot verstoringen in het gebruik en tot problemen in de conceptuele analyse. Maar is die opvatting van ‘gebruik’ al niet té smal? Zelfs bij het onderscheid waarheid en leugen spelen juist schijnbetekenissen gewoon mee in dagelijks taalgebruik. Zie de genoemde kwestie Omtzigt⁷. Dagelijks taalgebruik is nou eenmaal rommelig door het spel van articulatie en explicatie (Bertram) waar we aan gewend zijn. Naast de concepten, die sterk ontwikkeld zijn in een wereld waarin wetenschap op alle terreinen een vooraanstaande rol speelt, lopen overtuigingen, metaforen, ja zelfs mythes, geloof en magie gewoon mee in taalgebruik. Met een ‘Übersichtliche Darstellung’ van de concepten ben je pas halverwege. Woorden die zich alleen maar schikken naar de regels van de conceptuele analyse worden formules, lege hulzen. Ze krijgen iets doods en steriels, ze zijn zonder enige sensualiteit, humor of kleur⁸. Het spel in taalgebruik kan kennelijk zowel smal als breed opgevat worden. Het type filosofie beoefening gericht op conceptuele analyse en op de structurele kenmerken van taal en van denken houdt de opvatting van het ‘gebruik’ smal⁹. Voor een ander type filosofie beoefening, filosofie als zelfopvoeding, biedt Bernard Williams (*Truth and Truthfulness*, 2002) een goede mix van de analytische en andere mogelijke wegen. Die filosofie, zou je met Williams kunnen zeggen heeft als overkoepelend thema: authenticiteit en zelfexpressie.

⁵ Een term van Ayn Rand, zie Eilenberger, *Feuer der Freiheit*, (2020, 89, 90)

⁶ Thema van het programma *Het filosofisch kwintet* van omroep Human op dit moment.

⁷ In een bijzonder helder betoog (Festival van de Journalistiek, 30/06/2023) ontleedt Omtzigt de actuele verhouding van journalistiek en politiek, respectievelijk democratie inclusief de productie van schijnbetekenissen. (youtube)

⁸ Een gedachte van Simon Leyland, vertaler, in Pascal Mercier, *Het gewicht van de woorden* (2020, p. 20; Duits p. 24)

⁹ Zie Strawson *Analysis and Metaphysics* (1992). Het gaat bij Strawson niet alleen om onderscheidingen maar ook om *ethische noties*, woorden over *tijd en ruimte*, *ideeën* van oorzaak en verklaring, *emoties* als woede, droefheid, angst, verschillende *mentale operaties* als denken, geloven, verwondering, verwachting, verbeelden, woorden van *perceptie en zintuiglijke ervaring* zoals zien, horen, aanraken, *classificerende concepten* voor typen mensen, dieren, planten, processen of gebeurtenissen, menselijke artefacten, instituties en de *eigenschappen, werkingen, kwaliteiten en receptieve kanten* van al deze woorden. (6).

'The whole thing (Williams' werk) has been about spelling out the notion of inner necessity. That someone who has to do something, has to live in a certain way or discovers a way that is really him, what he belongs to, what is his destiny – I'm drawn to all that'. En over filosofie beoefening: 'Philosophy has to learn the lesson that conceptual description (or, more specifically, analysis) is not self-sufficient' () (they) are likely to leave unexplained many features that provoke philosophical inquiry'. (zie wतिकnietbegrijp hoofdstuk 12 | 2 3 Bernard Williams)

In de filosofie als zelfopvoeding passen modellen van de slimme ziel in een ruimte van rede en existentie (Jaspers). Het klassieke 'ken je zelf' is actueel een 'ken je model' geworden: het sediment van je tijd en sociale omgeving plus van wat je daarin zelf 'gemetseld' hebt om je af te stemmen op werelden, natuurlijke en kunstmatige objecten, de ander én je zelf. Aan de hand van dat model verwerf je zoveel mogelijk 'inner necessity'. Ongeacht dat je meer niet dan wel weet. Maar je model heeft ook vormen om daar 'zeker' in te kunnen opereren. Ervaringen van breuken of het tegenovergestelde: heelheid (Jaspers: grenssituaties) zitten in het model. 's Morgens bij het wakker worden vertelt de laatste flard van een droom, vrolijk of triest, angstig of juist vredig, je al hoe die dag dat model gaat 'werken'.

Modellen zie je overal om je heen, bij iedereen. Denk aan je naasten, je vrienden, je collega's en probeer hun model te tekenen. Ze staan bovendien op papier of in cyberspace in interviews met bijvoorbeeld schrijvers. Zo laat Maxim Februari (HP/De Tijd 4/2023, 68) bij haar laatste boek *Doe zelf normaal* weten dat het heel prettig is 'om in het hoofd van een ander rond te waren als het groter is dan dat van jou'. In dit geval is dat voor haar het hoofd van Amartya Sen¹⁰ (haar 'ster'). Bovendien constateert ze dat ze hartstikke binair is ingericht en vertelt dat ze de ervaring heeft gehad te vervloeien met een meer etc. In haar model zit die 'ster', zit die binaire gerichtheid, zit 'vervloeien in een geheel'. Diezelfde sublieme heelheidservaring en grensoverschrijding van ego heeft de Zen leraar Irène Bakker gedurende haar ontwikkeling tot wie ze nu is maar liefst drie keer mee gemaakt. Althans voor zover ze die benoemt in het interview dat ze geeft (Volkskrant 30 juni 2023). Waar uit af te leiden is dat in een model van iemand de vorm van zo'n heelheidservaring wel of niet aanwezig kan zijn.

In je eigen model kan dat heel herkenbaar zijn of niet, er zit overlap en verschil in onze modellen. De benadering is ook bruikbaar bij slimme zielen waar je geen affiniteit mee hebt. Bij Baudet en de zijnen snap je aan de hand van de modelbenadering heel goed waar het fout kan gaan en waarom de brede taalopvatting schaduwkanten heeft. Ze zijn theoretisch op de hoogte hoe het sociaal construeren met de brede taalopvatting ('losjes op de tong') in zijn werk gaat. In de vorm politiek in je eigen model en dat van anderen 'reframe' je de inhoud van alles waar je op polariseert – van gender tot stikstof, van Poetin tot 'domme mensen die veel erger zijn dan slechte mensen'. Als 'ster' kies je W.F. Hermans. Ga vooral niet van het verkeerde geloof en de verkeerde waarden uit. 'Iedereen weet' dat ongemakkelijke waarheden vanuit de beste intenties de meeste tegenstand te verwachten hebben. Dat is (in het geval Baudet) zo. Dus...Dan heb je de ingrediënten om de schijn te wekken dat je de waarheid spreekt terwijl je er toch behoorlijk naast zit¹¹. Maar de gebouwde *echokamer* (Rosa, 2016, 372) 'werkt' wel.

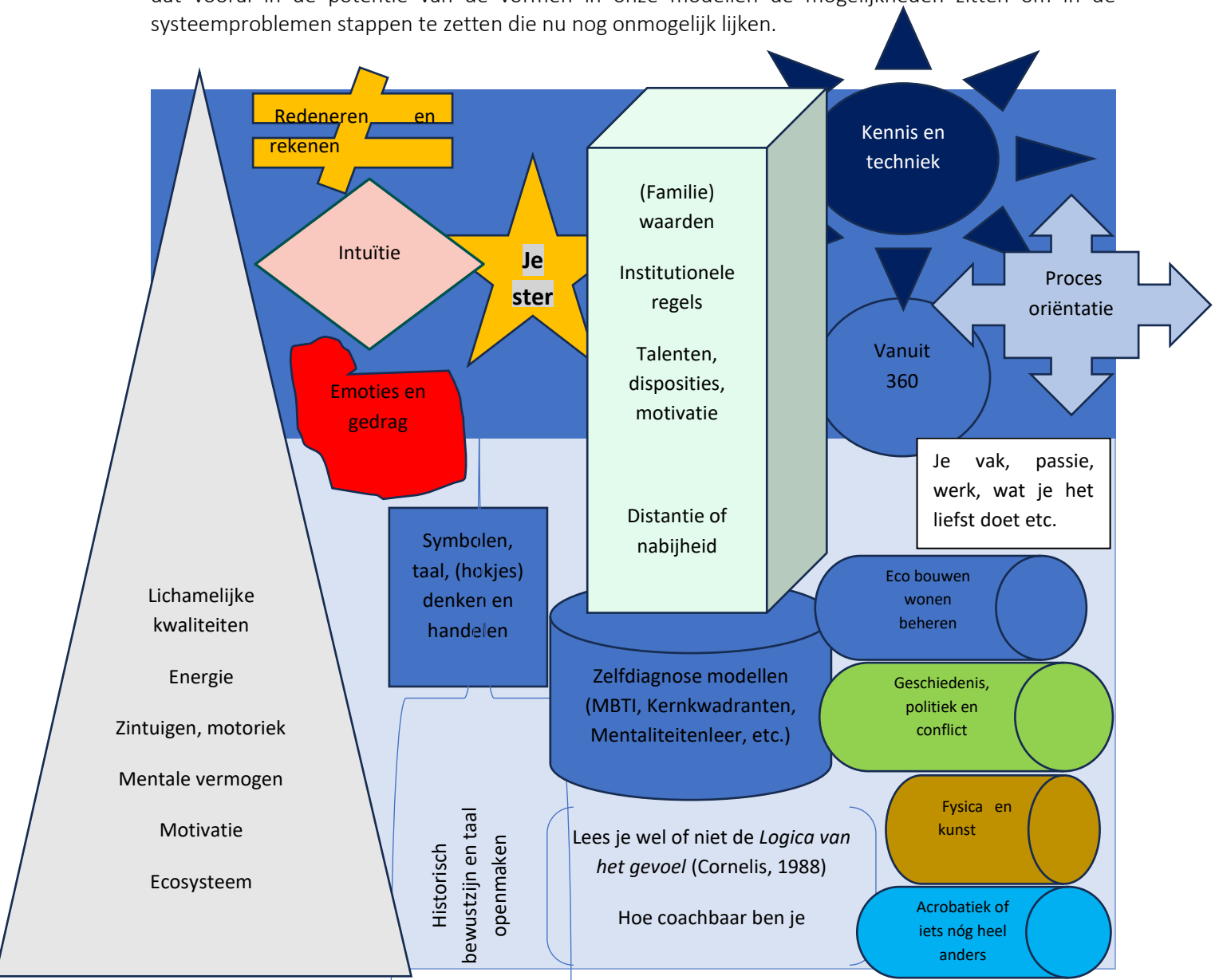
Een model impressie

Schets je een model, dan zijn de grenzen ervan allereerst permeabel. Elke vorm in een model is niet alleen functioneel en betekenisvol in het afstemmen maar loopt over in kwalitatief andere domeinen van het bestaan. De arts kan zich niet beperken tot het medische discours, de advocaat niet alleen tot het juridische discours. Voor een groot deel zit die omgeving, inclusief daarin werkzame 'culturele' modellen (gebruikte basisdefinities van wat zorg is, wat een juridisch systeem is, wat politiek is, wat zinvol of zinloos is), al in elk model. Er zijn verder vormen met inhouden van allerlei aard nodig, ook die

¹⁰ Wie interesse heeft in een samenvatting van *The Idea of Justice* (2009) van Amartya Sen (met een belangrijk hoofdstuk over democratie) kan dat bij mij opvragen.

¹¹ Zie Forum Inside #40 om daar een goede indruk van te krijgen. 'Alles wordt omgedraaid: wat goed is wordt fout, wat zoet is wordt bitter'. Het richt zich op de gebruikte classificaties voor normaal en abnormaal. Wij zijn niet 'transfoob', wij weten wat het probleem is, domme mensen weten dat niet. Wij hanteren de DSM...in de meest actuele versie.

vanuit eigen zintuiglijke, sensomotorische, geestelijke en andere bronnen. Je kunt introvert of extravert met de vormen om gaan. Er is sprake van in- door- en uitstroom in elke in het model aanwezige vorm. De vormen in het onderstaande model zijn willekeurig¹², ieder kan ze naar believen een andere vorm en inhoud geven. Het zijn er toch te veel en geen enkel model zal ze allemaal kunnen bevatten. Ook niet als je van gecomputeriseerde modellen of zelfs AI gebruik zou maken. Het doet er ook niet toe of je het model als een variabelen, een elementen of een metaforisch (ijsschots) model beschouwt. Bij de vorm kennis en techniek kan het over yoga, voeding, het aanleggen van zonnepanelen, organiseren, kankertherapie en wat al niet gaan. Er komt geen eind aan. Maar filosofisch en sociologisch is interessant dat we met die 'onbepaalbaarheid' heel goed kunnen leven. Daar sluit de optimistische gedachte bij aan dat vooral in de potentie van de vormen in onze modellen de mogelijkheden zitten om in de systeemproblemen stappen te zetten die nu nog onmogelijk lijken.

In het geschetste model¹³ staat vooral heel veel niet. Modellen gaan bij andere mensen veel verder. Kijk naar hoe Susan Tedeschi 'That did it' speelt en zingt: haar uithalen met stem en gitaar. (Tedeschi Trucks Band 2023-06-24 Fox Theater, Atlanta - Complete Show vanaf 1.18 uur). Dat lied en die muziek is er al, zij voert het uit. Maar de talenten of eigenschappen qua stem, qua gitaartechniek en qua uitdrukking

¹² Nou ja: Word/Invoegen/Vormen is nou ook weer niet zó willekeurig

¹³ Dit is model 2 dat is gewijzigd dankzij een 5 jarig jongetje (zie aflevering (17)).

van de 'lyrics' zijn in haar model zó ver ontwikkeld dat het een geweldige voorstelling wordt. Zelfs haar motoriek, waarin ze af en toe haar rechter- of haar linker knie opheft bij bepaalde akkoorden en woorden, doet erin mee. Zoals ook de afstemming met haar band en zeker met Derek Trucks erin mee 'werkt'. Iets dat er in potentie in zit, wordt uit het model van Susan T. gehaald om daarmee ook de Susan T. te zijn volgens dat model. Waarin weer al die andere persona en modellen (B.B. King, Jane Goodall) zitten die voor haar belangrijk zijn om die Susan T. te zijn.

Het muziekvoorbeeld van Susan T. laat zien dat het niet alleen met smal of breed opgevatte taal, maar met alles zo gaat dat via modellen tussen een binnen en een buiten van individuen, groepen, organisaties, samenlevingen medieert. Techniek, schilderen, paardendressuur. Filosofie en wetenschap, boomverzorging, oncologie, advieswerk. Financiën en verdienmodellen. Restauratie, onderhoud van infrastructuur, laboratoriumwerk, AI en quantum computerontwikkeling, nieuwste therapie, jeugdzorg. Protest en rebellie, misdaad en straf, zuivere of onzuivere politiek. Vul maar aan en in.

In aanleg heeft iedereen zo'n model van zichzelf, denk ik, dynamisch zich mee ontwikkelend met de ervaringen. Elk vorm erin kent logische en narratieve onderdelen, Je kent sommige vormen (redenen en rekenen, je vak, je intuïtie en daarin geldende regels voor gebruik beter dan andere. Met sommige vormen kun je iets in situaties besturen en van wat er verder in je model zit heb je alleen een vermoeden over de contouren¹⁴.

De aard, de inhoud en ervaringen waarmee elk van de afzonderlijke vormen gevuld zijn en de ordening van de vormen ten opzichte van elkaar, bepalen de spanwijdte en de effectiviteit in je afstemmingen.

Van kind af aan kan die aard, inhoud en ordening geschikt of ongeschikt zijn voor het zoeken van je weg. Iedereen sleutelt zijn hele leven aan dat model, maar het maakt wat uit of je model vanaf het begin startproblemen, storingen (trauma's) heeft of mooi gladjes 'loopt'

Afstemmen is een voortdurend experiment met dat zich ontwikkelende model, met de potenties in de vormen in omgevingen. Ze kunnen tot routines én tot mogelijke werkelijkheden, dingen die er nog niet zijn, en zo lang dat het geval is, dus 'dragende ficties' leiden (geloven in een 'geheele planeet'). Het schrijven van dit stuk over model en afstemming behoort tot mijn eigen experiment. In elk model zit een vaste kern van vormen met concrete kenmerken en daarom heen zitten vormen en functies die met steeds zwakkere en vagere signalen kunnen omgaan. Zonder die in een code of taaluiting te kunnen specificeren. De Inlichtingenofficier weet valse van echte sporen en informatie te onderscheiden.

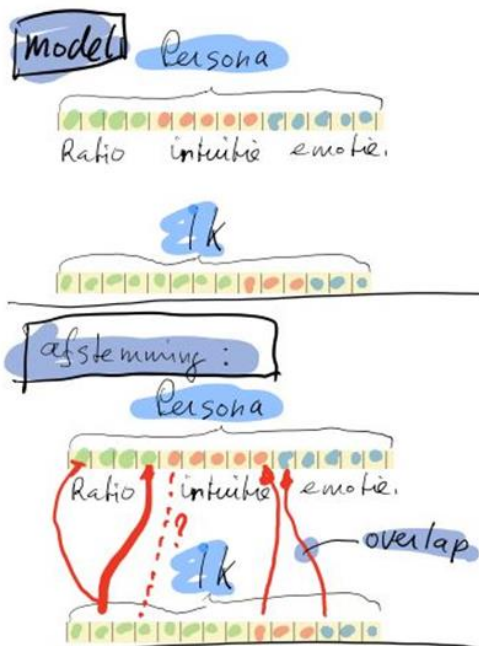
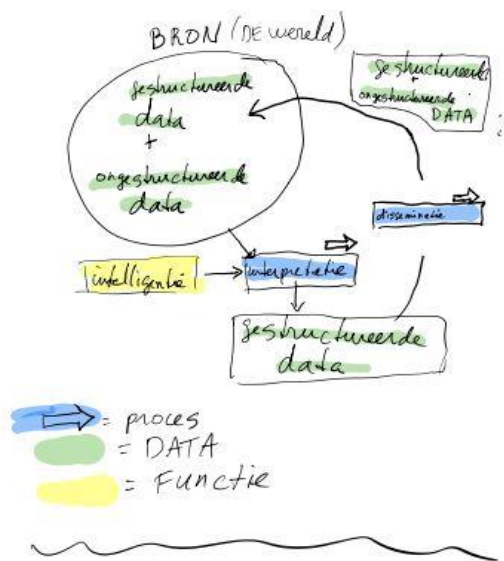
Het wezenlijke van een model is de combinatie van de harde kern met de klankkast die je in staat stelt tot resoneren. Zo leidt je signalen door eigen vertalingen voordat ze in een van de vormen 'werken'. Of waarvoor je eerst een nieuwe vorm moet toevoegen. De wijze waarop je met je model regels kunt volgen en kunt exploreren via je klankkast, de wijze waarop ze op elkaar zijn afgestemd is belangrijk. In historisch perspectief ontwikkelen modellen zich van 'spectateur du théâtre' in de 16e tot de 'lege acteur' in de 20e en tot verlengstuk van je digitale devices die dan weer black boxes zijn in de 21e eeuw. Ja, ik geef toe, op wat ik niet begrijp ben ik met mijn model aan het werk.

Nog wat andere voorbeelden

Een supermodel van alle modellen is er niet, voor zover ik weet. Je kan het natuurlijk proberen te maken. Aanzetten zijn er altijd (Gurvitsch – zie bijlage; Wilber; Verhaeghe). Alle werkende modellen, en dat zijn er véél, zouden in dat supermodel moeten zitten. Misschien is het beter om van onderop te beginnen.

Als je met mensen praat over hun vak en passies, over hoe ze doen wat ze doen, hoor je dat iedereen zo'n werkbaar model 'heeft'. Iemand met een groot vermogen tot abstractie én tot detaillering op regelniveau – wat zowel een componist als een enterprise architect moet hebben – tekent zijn model te beginnen in de wereld die uit gestructureerde en ongestructureerde data bestaat.

¹⁴ Zie het begin van hoofdstuk 1 Angst en liefde in leven en fictie op wat ik niet begrijp

Dat vermogen tot abstractie én detaillering en het erbij passende model zie je terug bij de acrobatiek trainer. De ervaren acrobatiek trainer kan op een niveau waarop hij zelf nooit aan acrobatiek heeft gedaan anderen wel helpen bij de juiste beweging. Omdat hij met behulp van al de eigen kennis-, praktijk- en ervaringslagen in een ooghoek waarneemt wat er in de beweging niet klopt. De zekerheid van hoe het dan wel moet haalt hij uit de plek in zijn eigen lichaam (die dat dus niet zelf kan, maar wel laat 'voelen', bron van informatie van een heel andere orde is, een intuïtief besef) waardoor die beweging wel goed wordt. Hij voelt 'm aan en kan 'm dan ook nog overdragen. Dat maakt allemaal deel uit van zijn 'werkbaar model'. Dat uiteraard uit nog vele andere vormen en inhouden bestaat. Misschien is veelzeggend dat hij niet alleen in de acrobatiek maar ook in zijn samenleven met anderen sterke familiewaarden heeft en een 'onder 'is, iemand met draagkracht voor anderen.

De zoon van de acrobatiek trainer gaat misschien een zelfde pad of juist helemaal niet lopen. Hij kan dezelfde aanleg en intuïtie hebben als zijn vader in het aanvoelen hoe oefeningen moeten en goed zijn in het overdragen en les geven. Intergenerationeel worden ook situaties gedeeld. Zoals dat er bij een acrobatiekfestival altijd wel andere acrobaten thuis over de vloer zijn of blijven logeren. Wat ook in zijn eigen leven daarna normaal wordt. Maar er is altijd een specifieke ontwikkeling met specifieke ervaringen. Met eigen aanleg en talenten – lichaam, ratio, emotie, intuïtie – herinnert hij zich als dertiger wellicht enkele zijn slimme ziel 'vormende' grenservaringen. Zoals de ervaring hoe hij ooit onderscheid loos 'bestond' in een geheel met een zonsopgang waar ze naar keken. Dan zegt zijn moeder: 'wat mooi' en verdwijnt die heelheidservaring. Woorden uit de taal tussen mensen hebben dat effect. Een volgend moment is dat hij in een stil hoekje voor zichzelf voor het eerst zijn innerlijke stem hoort spreken. Hij komt tot bewustzijn dat er bij iedereen om hem heen zo'n stem onophoudelijk aan het werk is. Die stem spreekt niet de taal *tussen* mensen maar de woorden *van de geest* (of van de ziel). Na de middelbare school is er nog zo'n opvallend moment: ineens ervaart hij zichzelf als iemand met een geschiedenis *in de tijd*, daarvoor was hij slechts onderdeel van de groep scholieren.

Stel dat er in die familie ook nog een tweesterrengeneraal als lievelingsoom van zijn moeder rondloopt. Die in haar jonge jaren felle anti militarist was, zeker in de Kruisraketten tijd waarin haar oom verantwoordelijk was voor het bouwen van de bunkers voor die raketten. Tussen oom en nicht die 26

jaar verschillen kan de tegenstelling niet groter zijn, maar het vertroebelt hun relatie niet. Zij weet dat hij vindt dat je als commandant niet hoeft te commanderen. Uit respect voor wat mensen zelf kunnen en vanuit vertrouwen in wat 'gelijke' mensen samen kunnen bereiken. In de jaren '70 en '80 is dat binnen Defensie nog niet goed voor je carrière, maar inmiddels gemeengoed geworden.

Tel je het allemaal bij elkaar op dan is er een bandbreedte van familie waarden die verschillen toestaat dankzij de verbinding. Daardoor zijn ze loyaal aan elkaar en verstoort de tegenstelling op het gebied van het militarisme de diepere gevoelens van vertrouwen en liefde niet. Wat kom er van die openheid en oordeelloosheid terecht in het model van de slimme ziel van de zoon?

Intergenerationeel kun je nog een stap verder zetten. Wie was voor de tweesterrengeneraal 'de ster', zijn grote voorbeeld? Daarvoor moet je terug naar zijn vader. Die werkte zich van fabrieksarbeider op tot financieel directeur. Hij stimuleerde zijn zonen én dochters om zoveel mogelijk te studeren. En was in het dorp de man van de gemeenschap en van de dorpsactiviteiten. Geloof, protestant of katholiek, was voor hem geen verschil. Iedereen, van welke klasse, stand of geloof dan ook, was voor hem in dat dorp de gelijke van de anderen.

Vraag de componist een beschrijving over componeren en dan ontvang je dit:

Ik had het stuk van 4 minuten in die Donker voor de Indiase zangeres gemaakt voor een ensemble van 12 mensen. Na de voorstelling voelde ik dat er nog veel meer in zat.

Daarmee ging ik aan de slag en het ene deel na het andere toverde ik uit mijn handen. Ik snap het zelf ook niet precies.

Al doende zoek ik en probeer ik van alles uit en maak steeds keuzes.

Aan de piano kan ik een voorstelling maken hoe het ongeveer zal klinken.

Afgelopen weken ben ik voort gaan borduren op een thema uit de nieuwe compositie en ik schreef een lied voor Anass Habib die nu ook in het nieuwe muziekproject betrokken is.

De samenwerking ging fantastisch afgelopen dinsdag. Hij snapt mijn bedoelingen en kon al snel zijn Arabische ziel in mijn melodieën leggen. Een groot cadeau.

Maar ooit -ongeveer drie jaar geleden begon ik met een thema(klein melodietje met enkele akkoorden eronder en ik wist meteen, dit gaat iets worden.

En dan begint het circus. Veel uitproberen, veel zijwegen inslaan en ook veel weggooien maar altijd blijft er iets goeds over waarop ik weer door kan gaan.

De orkestratie gaat een beetje hetzelfde al zijn het ook deels ambachtelijke vaardigheden.

Maar iets magisch blijft het wel houden. Waar komt het vandaan?

En waarom heb ik die gekte (of drive zo je wil) om altijd maar door te gaan om ergens naar toe te werken ook al vraagt niemand erom?

Leg dat voor aan een andere componist en het doorgronden van het modelleren wordt een paar slagen dieper gebracht (zie aflevering (14) *Gewaardeerde aanvullingen*).

De slimme ziel zoekt verbinding en probeert die op steeds meer vlakken vast te houden. Die ziel kan je ook belemmeren als je teveel bezig bent met het 'goed te doen in de ogen van anderen'. Misschien ontdek je pas heel laat, bijvoorbeeld in een familie opstelling, de gevolgen die dat heeft voor je eigen maat en ritme. Dan kun je ook ontdekken dat je vermogen tot nabijheid doorslaat in bemoeizucht die bij tijd en wijle je in zijn greep houdt, zonder dat je het merkt. Misschien een andere oorzaak heeft.

De slimme ziel bevat een innerlijke maat en ritme dat je moet zien te vinden en zien te behouden. En daarvoor is het behalve van waarden, institutionele regels en interne motivatie afhankelijk van wat het lichaam doet of niet doet. Je lichaam als systeem van vele systemen is je eerste determinerende factor van die maat en dat ritme. Tot hoeveel bar kan de drukmeter van het lichaam oplopen? En waar loopt het door teveel druk vast? Wanneer raak je daardoor uit de maat en het ritme? Waar stopt je ademhaling en waar ga je er dieper door leren ademen? De systemen van je lichaam kies je niet zelf, ze verwerklijken zich tussen geboorte en dood volgens een eigen principe. In wisselwerking met de omgeving, die je ook al niet zelf voor het uitkiezen hebt. Maar dat is slechts een deel van de omgeving. Dat die slecht voor je kan zijn hoeft geen betoog.

De culturele systemen die je oriënteringen bieden – ook voor je afstemming - zijn evenzeer determinerend. Anders gezegd: ze stemmen al af voordat iemand aan afstemming denkt. Ze onderscheiden (je) al. Je ziet niet welke kleren je van die culturele systemen al aan hebt getrokken. Zo ontkomt niemand in de 20^e eeuw aan de psychologie. Maar in het weefsel van elk kledingstuk zitten ook draden die geweven zijn in tijden voorafgaand aan die van jou. Als je mazzel hebt is de dynamiek in de cultuur zo groot dat er vulkanen uitbarsten, aardbevingen plaatsvinden, tektonische platen verschuiven. Gebeurtenissen die het bestaan dat je leidt spiegelen en je kunnen helpen uit je patronen te komen die tot slechte afstemming of tot afstemming met het slechte (voor jou) leiden. Door waar het systeem gesloten is ambiguïteit en ironie toe te staan, door kieren licht naar binnen te laten waar het aardedonker is. Misschien door buiten je eigen tijd of in een ander vak te kijken. Daarmee keren we weer terug naar het begin van deze aflevering, naar Jheronimus Bosch en Hellinger.

Bosch was een schilder, onderdeel van de typisch middeleeuwse gildestructuur. Hellinger een familie opsteller in de typisch moderne samenleving waarin alle relaties tussen mensen professioneel tegen het licht gehouden worden. Misschien staan er ergens op een van je paden inspirerende mensen die je helpen met afstemmen, misschien is het een institutie zoals een universiteit of een opleiding in zijnsoriëntatie.

Op een universiteit kun je als laat moderne stadsbewoner met oog voor beeldtaal en ontwerp een studie maken van de laat middeleeuwse stadsbewoner¹⁵.

Die, in dit geval Bosch, in ons collectieve geheugen gegrift is in door hem gemaakte schilderijen die iets van de tijdgeest hebben gevangen.

Misschien opent je studie een nieuwe interpretatielijnen van wat de schilder heeft uit willen beelden. Laat je zien dat de 'ondertekening' door eerdere interpretaties niet volledig was. Die middeleeuwse context verschilt zeker van de culturele context van nu maar geeft misschien qua thematiek in zijn context een verwante uitdrukking aan de kans op het einde van alles en aan de angst die mensen daarover kan bevangen. Of wordt een einde der tijden en een Apocalyps ze op de mouw gespeld in het belang van een 'afwezige of onzichtbare macht'? Zoals op Bosch' schilderijen een ondertekening misschien figuren bevat die in het schilderij niet of anders terugkeren¹⁶ bevat onze context, onze ervaring van een mogelijk einde der tijden de in stand gehouden ondertekening van die late middeleeuwen. Met zijn hervormingsbewegingen mét en tégen de Kerk, God, de paus en alle andere hiërarchie die redenen gaf om de mensen angstig te maken. Wie goed over zwarte gaten nadenkt vreest misschien hetzelfde.

Kijk om je heen en benoem vanuit je eigen model de actuele factoren die misschien een einde maken aan de condities die mensen kunnen doen leven ('posthuman') en in staat stellen om het goede te blijven doen in weerwil van al het slechte.

Is het sociale niets anders dan een permanente uitwisseling tussen die modellen van slimme zielen, waarvan de eigenaar de contouren wél, maar de grenzen niet kent? Dus die moeilijk kan uitleggen, laat staan expliciteren voor en aan zichzelf en anderen. Het sociale krijgt meer kwaliteit naarmate mensen vertrouwd zijn met het model van de ander, daar (mimesis, uitwisseling) voorbeeld aan nemen (de blik anders richten dan je gewend bent, je door in het hoofd van de ander rond te lopen¹⁷ helpt vormen een andere inhoud te geven respectievelijk nieuwe vormen te ontwikkelen). Misschien was Luhmann daar ook mee bezig in zijn systeemtheorie. Of andere systeemtheoretici en cybernetici – maar dat is een vraag aan de vele andere deskundigen op dit gebied.

¹⁵ Frans Nies, *Het einde der tijden voor ogen*. Het werk van Jheronimus Bosch bezien in het kader van de apocalyptische eschatologie en de hervormingsbewegingen, (Spa Uitgevers, 2023)

¹⁶ Waarom? Een vraag die moeilijk te beantwoorden is. Is het wellicht de hand van een opdrachtgever? Een?

¹⁷ Zo word ik alleen al door de titel getriggert van de film 'Geographies of Solitude'. Over een vrouw die al veertig jaar het leven op een eiland van 1x20 mijl onderzoekt. Als ik geen jonge mensen met natuur- en filmkennis in mijn buurt had, was ik dit nooit te weten gekomen.

Kunnen we het hier eens over worden?

Titel: Model van de slimme ziel (Smart Soul¹⁸). Thema: Afstemming-model van de slimme ziel.

Door schrijven en uitwisselen probeert deze aflevering een *idee* helder te maken over hoe wij mensen tot afstemming komen in *relaties* (met de natuur, in sociale omgevingen, met ons zelf). Afstemmen opgevat als afhankelijkheden kunnen erkennen en de juiste manieren ‘vorm geven’ om met die afhankelijkheid in bepaalde relaties op een voor ons gunstige manier om te gaan. Vroeger wilden we die afhankelijkheden ‘beheersen’, nu regisseren, construeren of ‘framen’ we – en gebruiken daarbij zowel wetenschappelijke concepten, methoden en technieken als narratieven, metaforen etc. De variëteit van ‘kunnen omgaan met’ is sterk toegenomen. Het model van de slimme ziel is een voorstel om inzichtelijk te maken hoe wij mensen vormen ontwikkelen om al die taken te doen.

Het thema ‘Afstemmen-model van de slimme ziel’ is een ‘eigen’ perspectief op een algemene tijdsproblematiek van individueel handelen in sociale contexten met een sterk gestegen complexiteit. Het is een poging om zo goed mogelijk de actuele stand van zaken in de driehoek van gedeelde culturele waarden, geïnstitutionaliseerde sociale normen en door socialisatie geïnternaliseerde motivaties van de persoon te beschrijven en interpreteren (zie de kolom in het midden van het model). Actueel is op waardenniveau ‘gedeeld’ gelijk aan ‘gepolariseerd’, op institutioneel niveau geregeld=ontregeld of gealgoritmiseerd, op motivatie niveau geïnternaliseerd=geëxternaliseerd (daarin zit de dynamiek).

‘Eigen’ is te verstaan als door een in de sociologie en filosofie gesocialiseerd persoon (meervoud) die handelt (economisch, politiek, professioneel, esthetisch etc.) in actuele sociale contexten en daarbij horende rollen en (taal)patronen. Gezien de levensfase is het een reprise van en reflectie op die socialisatie (Smith, Comte, Marx, Tönnies, Durkheim, Weber, Parsons¹⁹, Elias, Habermas, Luhmann, sociale cybernetici; teveel filosofen) en van reeds uitgevoerde sociale handelingen. Verschillen tussen gelijk gesocialiseerden ontstaan door contexten: hoger onderwijs, journalistiek en media, muziek/kunst (uitvoerend/componerend), overheids- en particuliere organisaties in hun economische en politieke contexten. Het past bij deze fase van leven en waarschijnlijk doen een heleboel mensen hetzelfde.

De opbouw van deze aflevering verloopt via fragmenten en systematiek is toeval, ze is conceptueel terughoudend om tussen ervaren (o.a. lichaam, taal, mimesis) en begrijpen (beredeneren en berekenen, intuïtie, emotie), tussen weten en geloven, tussen ware en valse schijn de exploratieruimte zo vrij mogelijk te houden en kritisch te kunnen zijn tegenover maatschappelijke, culturele of wetenschappelijke ‘vanzelfsprekendheden’ (verlegt de mogelijkheden in denken en taal in de beste tradities op dat gebied, we leren wat van de opbrengst)

Het perspectief volgt geen methodologie (sciëntistisch reductionistisch, configuratief, hermeneutisch, systeemtheoretisch of wat dan ook), is niet theorie- of pragmatisch gericht en is zich in filosofisch opzicht bewust dat filosofie als zelfopvoeding (met de factoren lichaam en disposities, met rede, intuïtie, emotie en taal) zichzelf als vervlochten met die actuele tijdverschijnselen dan moet kunnen verantwoorden als descriptieve ontologie en metafysica van de ‘samen met anderen handelende mens’.

De wijsgerig-sociologische presentatie van *het idee* is een ‘zelfbeschrijving’ als conditie en premisse van hoe de sociale systemen interactie, organisatie en maatschappij ‘werken’. De zelfbeschrijving geeft voorrang aan het interne motivatie subsysteem (Latentie subsysteem bij Parsons; bij Luhmann is het ‘psychisch systeem’ slechts omgeving voor een sociaal systeem). Maar zijn daar actueel nog wel genoeg laadpalen voor aanwezig? Of zijn er teveel laadpalen waardoor overbelasting optreedt?

¹⁸ In de dubbele betekenis. In het vak Management & filosofie heb ik een aantal jaren een Soul Department ingebouwd.

¹⁹ Voor het vak Algemene Theorie heb ik veel Parsons bestudeerd, o.a. het proefschrift van Adriaansens. Ik pikte daaruit mee dat het Latentie-subsysteem in zijn AGIL (of: LIGA) schema voorafgaat aan de andere subsystemen omdat het bijbrengen, opslaan, herstellen van interne motivatie tot handelen *voorafgaat* aan de manifeste actie (‘action’). Vandaar de ‘stelleur’ van profielen waarbinnen je de ‘smart soul’ metselt (elektrische auto’s en laadpalen zou een passende metafoor zijn)

In actuele configuraties met systeemproblemen en andere crises ligt het interne motivatie subsysteem te weinig aan de laadpaal van geestelijk zinvolle ideeën en dat leidt tot de verstoringen en belemmeringen in de erop volgende manifeste acties. Of en in hoeverre dat bij 'iemand', wij allemaal, het geval is veronderstelt 'ken uw model'.

Bijlage Gurvitsch Ponsioen 1957 (Sociologische Gids, 114, 115) over Gurvitsch

'Deze wijsgerige methode is echter bij hem langzamerhand gegroeid tot een sociologische onderzoeksmethode, die namelijk van de diepte-sociologie. Aanvankelijk beschrijft hij deze methode in termen van zijn wijsgerig denken: het is de methode der indringing of der fenomenologische reductie (b.v. van de verschijningsvorm naar de regel, van de regel naar de ratio, van de ratio naar de zin), een immanente ontleding, die de boven elkaar gelegen lagen der sociale werkelijkheid uitgraaft. (Essai de Sociologie, p. 20-21). In zijn latere werken haakt hij niet meer bij de fenomenologie aan, maar zijn „dieptelagen” blijven altijd opeenvolgende stappen in de kennis van het ondeelbare sociale feit, zodat de „diepere” altijd slechts in en door de voorgaande gekend wordt. Wel bouwt hij deze methodiek steeds meer uit. In zijn „1' Experience juridique et la philosophie pluraliste du droit” (1935) onderscheidt hij vier etappen van onderzoek; in zijn „Essai de Sociologie” (1938) zeven, in zijn „Sociology of Law” (1942) acht, in zijn „Vocation actuelle de la Sociologie” (2de editie 1957) tien. **Het zijn hier 1) de geografische, demografische en ecologische oppervlakte, 2) de sociale organisaties, 3) de sociale patronen, 4) regelmatige collectieve gedragingen buiten die van de organisaties, 5) het netwerk van sociale rollen, 6) de collectieve houdingen, 7) de sociale symbolen, 8) de vernieuwende, scheppende geestesstromingen, 9) de collectieve waarden en ideeën, en 10) de mentale toestanden'.**

Bijlage Parsons

Van Parsons' sociale systeemtheorie neem ik (behalve de trits culturele waarden, institutionele regels en motivatie) over dat een systeem door vier functies vier problemen moet kunnen oplossen. 1. Het moet een laadpaal bieden voor motivatie (latency-subsystem), 2. het moet afstemming tussen de verschillende factoren bevorderen (integration subsystem), 3. het moet zijn middelen gebruiken om doelen te bereiken (goalattainment subsystem) en tot slot 4. moet het zich passief en actief aan de omgeving kunnen aanpassen (adaptation subsystem). (acroniem LIGA of AGIL)

Op het algemene niveau van het actiesysteem is Adaptatie organisch geregeld, Goalattainment beledgd bij het psychisch systeem, Integratie een functie van het sociaal systeem en is het culturele systeem de Laadpaal voor motivatie (latency). De laadpaalfunctie van motivatie gebeurt door socialisatie in zoverre via opvoeding, onderwijs, groepen, rollen geleerd wordt een steeds groeiend aantal onderscheidingen te gebruiken in elke functie respectievelijk van elk subsysteem. Ga je kijken op het niveau van een sociaal systeem dan is:

A = economie

G = politieke subsysteem dat collectieve doelbereiking organiseert ('polity')

I = de maatschappelijke gemeenschap ('solidariteit')

L = patroonhandhaving en (ont)spanningsregeling > daar heb je de verstoringen maar ook recreatie (4 daagse feesten, biergooien bij de Zwarte cross).